

GOD VERWACHTEN

Een theologie van de toekomst

**Evert
Leeflang**

INHOUD

Voorwoord	9
1. In verwachting	17
Wat is toekomstverwachting?	20
Toekomstige geschiedschrijving?	23
Wat betekent het om te verwachten?	28
In verwachting	31
2. Theologie van de tussentijd	34
Tussen de tijden in	35
Israël in de tussentijd	40
De esseen: 'Want de tijd is nabij'	45
De zeloot: 'Zie, Ik ga iets nieuws verrichten'	52
De sadduceeër: 'Kom tot bezinning en wordt nuchter'	60
De farizeeër: 'Hoe lang nog, HEER?'	66
3. Bijbelse toekomstverwachting: verhalen en ervaringen	74
De arena van de toekomstverwachting	75
<i>Van belofte naar vervulling</i>	76
<i>Als God zijn beloften nog niet vervult</i>	81
<i>Samen onderweg in een verbond</i>	83
<i>Bevindingen</i>	85
De uiting van de toekomstverwachting	87
<i>Leven met een belofte</i>	87
<i>Leven met vervulling</i>	90

<i>Leven met niet-vervulling</i>	92
<i>Leven in verbond</i>	97
<i>Bevindingen</i>	100
4. Bijbelse toekomstverwachting: visie en vernieuwing	102
De motor van de toekomstverwachting	103
<i>Profeten en profetie</i>	103
<i>Wat profeten willen</i>	108
<i>Apocalyptiek</i>	113
De herijking van de toekomstverwachting	120
<i>Volop verwachting</i>	121
<i>Een oude verwachting</i>	122
<i>De herijking van het Nieuwe Testament</i>	131
<i>Eindtijdprediking</i>	136
5. Profeteren	139
Zijn wij al onder de profeten?	141
Het heden openbreken	144
Wat een belofte doet	146
De horizon van de profeet	150
Profetisch pas op de plaats	157
Prediker voor profeten	160
Tekenen der tijden	163
In verwachting: profeteren	169
6. Hopen	171
Karikaturen van de hoop	174
<i>Hoop als onzekerheid</i>	175
<i>Hoop als optimisme</i>	177
<i>Hoop als berekening</i>	178
<i>Hoop als vooruitgangdenken</i>	179
<i>Hoop als vlucht</i>	181
Waar hoop tegen is en wat tegen de hoop is	182
De opstanding der doden	188
<i>God doet het</i>	190
<i>Hopen dat of hopen in</i>	192
<i>Gegronde verwachting</i>	195
<i>Protest tegen de dood</i>	197
De dynamiek van hopen	199
<i>Tussen 'nu al' en 'nog niet'</i>	199

<i>Hoop voedt zich met het 'nu al'</i>	200
<i>Hoop confronteert het 'nog niet'</i>	208
In verwachting: hopen	212
7. Zuchten	219
De zin van zuchten	221
<i>Tegen een opgeblazen verwachting</i>	221
<i>Bij God uitkomen</i>	222
<i>Realiteitszin</i>	223
Zuchten in de Bijbel	227
<i>Bijbelse verkenning</i>	228
<i>Zuchten bij Paulus</i>	230
Kruisiging en hel	235
<i>De hel van het kruis</i>	235
<i>De God van het kruis</i>	237
Verdubbelde passie	240
<i>Solidariteit</i>	241
<i>De stilte verbreken</i>	245
In verwachting: zuchten	252
8. Dulden	257
Hoe God en zijn volk het met elkaar uithouden	259
<i>Geroepen tot geduld</i>	259
<i>De zonde van ongeduld</i>	263
Komst en wederkomst	266
<i>Gods toekomstige aanwezigheid</i>	266
<i>De eerste komst van Jezus</i>	267
Ruimte maken	271
<i>Gods dulden</i>	272
<i>God dulden</i>	276
In verwachting: dulden	286
9. Waken	290
Wees waakzaam	291
<i>De slaap wint</i>	292
<i>Wat is slapen en wat is waken?</i>	295
<i>De goddelijke Overvaller</i>	297
Het Laatste Oordeel	300
<i>Bemoediging en hoop</i>	303
<i>Betrokkenheid</i>	304

<i>Heiliging</i>	305
<i>Onderscheiding</i>	306
Wakker blijven	307
<i>Het heden door de toekomst verliezen</i>	307
<i>De toekomst door het heden verliezen</i>	311
<i>Wekken</i>	317
In verwachting: waken	320
10. Voorbereiden	323
Wie doet wat?	324
<i>Ik ben en jij niet</i>	325
<i>Jij bent en Ik niet</i>	327
<i>Ik ben en jij ook</i>	329
<i>Ik ben die er zijn zal</i>	331
Een nieuwe hemel en een nieuwe aarde	332
<i>Continuïteit</i>	335
<i>Discontinuïteit</i>	336
<i>Belangenbehartiging</i>	337
De weg bereiden	339
<i>Behulpzame beelden</i>	340
<i>Wegbereiders van de toekomst</i>	345
In verwachting: voorbereiden	353
11. Tot slot	357
Toekomstvisie	358
De theoloog en de vroedvrouw	360
Samen met alle heiligen	362
<i>Essenen</i>	363
<i>Zeloten</i>	364
<i>Sadduceeërs</i>	364
<i>Farizeeën</i>	365
Het gebed van Johannes de Doper	366
Literatuur	369
Register van Bijbelplaatsen	383

VOORWOORD

De toekomst is datgene wat met zestig minuten per uur op ons afkomt.¹ Het is niet iets dat losstaat van het heden, iets dat ‘daar ergens’ is en dat zal dan wel. Het is naar ons onderweg en we gaan ermee te maken krijgen. Toekomst is letterlijk dat wat op je toe komt. De dag van morgen komt op vandaag af. Daarom werpt deze ook zijn licht of zijn schaduw al vooruit. Wat ons te wachten staat, kan ons vandaag al in één klap stilzetten, doen branden van verlangen of de stuipen op het lijf jagen. De tijd die komt maakt dat de tijd vandaag vliegt, stilstaat of gerekt wordt tot wat een eeuwigheid lijkt. De toekomst is er nog niet, maar laat zich wel nu al gelden. Er is dus niet alleen een toekomst, maar ook een *heden* van de toekomst. Daarom is de toekomst niet vrijblijvend, maar roept zij iets bij ons op.

Voor christenen gaat het niet zozeer om de toekomst, maar om Gods toekomst. Niet om datgene wat op ons toe komt, maar om Degene die op ons toe komt. De christelijke toekomstverwachting draait daarom ook niet om het einde der tijden, maar om het leren verwachten van God. Dat levert heel eigen vragen op. Niet zozeer over wat er in de laatste dagen precies zal gaan gebeuren, maar over hoe het feit dat God naar ons onderweg is, gestalte krijgt in ons leven. Over wat wij van God en zijn Koninkrijk mogen verwachten in de tussentijd. Over de vraag wat

1 Lewis 1996:93.

we doen als Hij uitblijft of zijn aanwezigheid er anders uitziet dan we dachten of hoopten. Dan gaat het over hoe we volhouden en alert blijven en wat onze rol is in de komst van zijn Koninkrijk en gerechtigheid. Kortom, over vragen die over het heden van de toekomst gaan en raken aan onze houding in het hier-en-nu.² Daarmee wordt toekomstverwachting iets dat niet aan de rand of in ons hoofd, maar midden in ons leven gebeurt.³

Lang heb ik dit onvoldoende beseft. Voor mij was de christelijke toekomstverwachting – wat in de theologie de eschatologie wordt genoemd – de plaats waar nagedacht wordt over wat er in een verre toekomst of in de eeuwigheid allemaal staat te gebeuren. Lange tijd bleef het voor mij daardoor een thema waar ik weinig mee kon. Als kind heb ik er nooit serieuze aandacht aan horen besteden in de gereformeerde kerk van mijn opvoeding. Preken over het einde der tijden waren er niet. Natuurlijk was er een besef van een hemel, maar die bleef vooral vaag, en boeken als Openbaring bleven grotendeels dicht. Tijdens mijn theologiestudie had het onderwerp, dankzij alle onnavolgbare discussies, de reputatie van een moeras waar je in kon wegzakken. Ik was blij alle standpunten en schema's op het tentamen te kunnen ophoesten en de joviale gesprekken met vrienden erover waren gemakkelijk, maar niet bepaald levensveranderend.

Toen ik jaren later gevraagd werd aan het Evangelisch College het vak eschatologie te gaan geven, begon er iets te verschuiven. Ik zag de uitnodiging als een kans het moeras te kunnen verkennen en misschien wat meer vaste grond onder mijn voeten te krijgen. Het studiemateriaal dat ik in die tijd ontwikkelde, hielp overzicht te krijgen van wat er in het onderwerp zoal speelde en liet me kennismaken met andere invalshoeken.⁴ Er opende zich een wereld die veel breder, rijker en relevanter was dan het benauwde idee dat ik er altijd bij had. Ik ontdekte hoezeer de toekomst alles met het heden te maken heeft en hoe het allerlei onderwerpen binnen geloof, kerk of theologie raakt. Sinds dat moment ben

2 Berkouwer 1961:6; vgl. Vanhoozer 2014:41.

3 Vgl. Van der Kooi & Van der Kooi 2019.

4 Leeftang 2015. Zie <http://www.evangelisch-college.nl>.

ik door het onderwerp gegrepen. Het is ook sinds die tijd dat het idee voor dit boek geleidelijk vorm begon te krijgen: een boek over het heden van de toekomst.

In de loop van het schrijven is me niet alleen het kerkelijke, maar ook het maatschappelijke belang van dit onderwerp duidelijker geworden. Er groeit een gevoel van bestaansonzekerheid in onze samenleving, vooral wanneer we vooruitkijken. De toekomst is voor veel generaties op nieuwe manieren onbestendig geworden. Kunnen we grote uitdagingen van onze tijd – zoals klimaatverandering, de groeiende kloof tussen arm en rijk, nieuwe technologie, (inter)nationale tegenstellingen – wel het hoofd bieden? De toekomstige wereld waarin onze kinderen opgroeien, wordt onzekerder en onbekender. Hoe ben je als christen daarnaar op weg? Hoe blijf je onderweg? Hoe blijf je hoopvol? Dat zijn vragen waar de christelijke toekomstverwachting wat mee moet en ook – zo geloof ik – wat mee kán. En dat is heel wat meer dan alarmerend een eindtjidschema aankondigen.

Wat heb ik met dit boek voor ogen? In de eerste plaats de verbreding en verrijking die ik zelf help leren kennen een groter publiek gunnen. In grote delen van de kerk lijkt er een smalle of eenzijdige kijk op de christelijke toekomstverwachting te bestaan. Sommigen worden mateloos enthousiast van de christelijke toekomstverwachting, van boeken als Daniël en Openbaring en allerlei eindtjidsketenen. Anderen worden er juist onuitsprekelijk vermoeid van. Weer anderen hebben of kunnen er niets mee en halen hun schouders op. Wat ze echter allemaal denken bij het onderwerp is dat christelijke toekomstverwachting over het christelijke toekomstplaatje gaat. En dat is een karikatuur die ik graag zou helpen doorbreken. Niet alleen omdat karikaturen nu eenmaal niet kloppen, maar vooral omdat dit imago een groot deel van de kerk op afstand zet.⁵ De gemiddelde gelovige heeft of kan niet zoveel met de christelijke toekomstverwachting door de associatie met wilde, ingewikkelde of irrelevante ideeën. Gezien de stroom aan karikaturen die op internet en in tal

5 Dit wordt regelmatig als probleem aangewezen, zie: Moltmann 1964:7-8; Barth 1962:936; Miskotte 1975:67; Heering 1952:38; Sonneveld 2018:9.

van christelijke media en publicaties het licht ziet, is dat heel begrijpelijk. Tijdens de coronapandemie leek het in sommige kringen soms wel alsof de enige duit die de christelijke toekomstverwachting in het zakje kon doen, de discussie was of met het virus de eindtijd was aangebroken en of het vaccin dan het teken van het Beest was. Geen wonder dat de meeste gelovigen afhaken bij het onderwerp. In werkelijkheid gaat de christelijke toekomstverwachting echter om iets dat veel wezenlijker en relevanter is, waar elke gelovige in elke tijd wat mee heeft. Aan dat imago hoop ik een bijdrage te leveren, zodat mensen die het onderwerp al kennen er opnieuw naar gaan kijken en die het niet kennen er enthousiast voor raken.

Daarmee hoop ik, ten tweede, bij elkaar te brengen wat nu vooral her en der verspreid aanwezig is. Veel van waar ik over schrijf wordt elders ook wel aangeraakt, maar vaak niet binnen een grotere samenhang. In mijn ogen verdient dit thema echter eigen, afzonderlijke en verdiepende aandacht. Daarom zie ik dit boek ook als een zoektocht naar taal en ruimte voor dit onderwerp. Ik hoop enige juiste woorden te vinden voor wat verwachten is, zodat we daardoor er beter stil bij kunnen staan.

Ik schrijf tussen het toegankelijke en technische in. In sommige delen ligt het accent meer op het eerste, dan weer meer op het laatste. De voetnoten zijn vooral geschreven voor een academisch-georiënteerd publiek, terwijl de hoofdtekst zo toegankelijk mogelijk is gemaakt. Het was daardoor niet altijd mogelijk in detail op standpunten in te gaan of discussies helemaal recht te doen. In de voetnoten doe ik soms een aanzet en verwijs ik door. Toch kies ik voor deze (soms ongemakkelijke) middenweg, omdat ik geloof dat het belangrijk is dat we bruggen blijven bouwen tussen kerk en theologie. Beide hebben elkaar nodig. Theologie zonder kerk riskeert haar relevantie en een kerk zonder theologie haar toekomst.

Ten derde hoop ik dat met dit boek richting en helderheid ontstaan in de soms chaotische discussie die er rondom dit onderwerp is. Regelmatig ontmoet ik in de kerk of op de opleiding christenen die door de bomen het bos niet meer zien en niet goed weten wat ze ermee aan moeten. Of voorgangers die door enthousiaste gemeenteleden bestookt worden met allerlei ideeën over de eindtijd en zich afvragen

of die werkelijk zo urgent zijn en of dat dan betekent dat ze zich ook in al die details moeten gaan verdiepen. Mijn antwoord op dit soort (af)-vragen ontvouwt zich in de loop van het boek.

Ten slotte hoop ik bij te dragen aan de zoektocht hoe om te gaan met de aan- en afwezigheid van het Koninkrijk. Wat wil God nu al doen en wat is pas voor later? Hoeveel van Gods herstel en zegen is al voor nu? Bouwen wij nu al het Koninkrijk van God? In de kerk worden daarin heel verschillende accenten gelegd. Al dit soort vragen hebben in feite te maken met het verwachten van God, en zijn dus vragen die horen bij de christelijke toekomstverwachting. Ik ben ervan overtuigd dat wanneer we deze theologisch én pastoraal ingewikkelde vragen benaderen vanuit de hoofdthema's van de christelijke toekomstverwachting, we het gesprek hierover meer in balans brengen en hopelijk een stap verder.

Vanwege de bovenstaande richting die ik wil inslaan, is het nodig om ook bepaalde afbakeningen te maken. Ik noemde al dat ik op veel technische aspecten, zowel theologisch als uitlegkundig, beperkt inga. Voor zulke onderbouwing verwijs ik naar de aangehaalde bronnen in de voetnoten. Daarnaast zal ik in dit boek niet uitgebreid allerlei typisch toekomstige thema's inleiden en uiteenzetten. Denk aan onderwerpen zoals de wederkomst, de opstanding der doden en het Laatste Oordeel, maar ook zaken zoals het Duizendjarig Rijk, de opname of de antichrist. Dit wordt in allerlei boeken al uitvoerig gedaan en hoef ik hier niet over te doen.⁶ Mij gaat het er juist om het eens niet te laten draaien om de beschrijving van de toekomst, maar om haar impact op het heden.⁷ Dat betekent niet dat ik al die onderwerpen mijd, maar dat ik ze onderzoek op welk verwachten zij in het hier-en-nu bij ons oproepen. Ook zal ik niet uitgebreid ingaan op onderwerpen die horen bij het persoonlijke levenseinde. Denk aan het gegeven van onze sterfelijkheid,

6 Bijvoorbeeld (in het Nederlands): Hoek 2004; Van den Brink & Van der Kooi 2012; Van de Beek 2008; Ouweneel 2012; Leeflang 2015.

7 Zonder te willen vervallen in het verticalisme van de vroege Barth of een soort postmodern 'wachten zonder verwachting' (Heidegger, Levinas).

het toeleven naar je eigen dood of dat van een geliefde of wat het betekent om te rouwen. Sterven en dood komen zeker langs, maar de afzonderlijke bespreking en betekenis ervan voor ons leven laat ik over aan de talrijke boeken die al over dit onderwerp zijn geschreven.⁸

Hoe is dit boek opgebouwd? In het eerste hoofdstuk ga ik uitgebreider in op wat toekomstverwachting eigenlijk is en wat het betekent om te verwachten. Daarin pleit ik voor een bredere kijk op de christelijke toekomstverwachting die ook onze opstelling naar de toekomst toe omvat. Zo is er ruimte om in het daaropvolgende hoofdstuk na te denken over wat ik ‘theologie van de tussentijd’ noem. Dat soort theologie denkt na over de tijd tussen de eerste en tweede komst van Christus en hoe je je daarin moet opstellen. Ik ga daar vier typen van langs en verken zo de verschillende manieren van verwachten die we in de kerk tegenkomen. Na deze eerste verkenning is concreet geworden waar dit boek zich op richt.

Daarna volgen twee hoofdstukken waarin ik de Bijbelse toekomstverwachting onderzoek. Hoofdstuk drie richt zich op de verhalen en ervaringen van het Oude Testament. In hoofdstuk vier kies ik er bewust voor om Oude en Nieuwe Testament samen te nemen en zo in elkaars verlengde te plaatsen. Ik onderzoek daar de profetische visie van het Oude Testament en de vernieuwing van de verwachting in het Nieuwe Testament.

Dit alles heeft als doel bouwstenen te verzamelen voor een eigen bespreking van de christelijke toekomstverwachting in het tweede deel van het boek. Het eerste deel van het boek is dus meer inventariserend en onderzoekend, in het tweede deel ga ik de resultaten hiervan verder uitwerken. Dit tweede deel bestaat uit zes hoofdstukken waarin ik steeds een belangrijke kern van de toekomstgerichte houding probeer samen te vatten onder een centraal werkwoord: profeteren, hopen, zuchten, dulden, waken en voorbereiden. Elk van deze hoofdstukken verdiept en concretiseert een facet van wat het betekent God te verwachten. Dat doe ik telkens op basis van een toekomstige gebeurtenis,

8 Van der Kooi & Van der Kooi 2019 geven hier goede aanzetten voor.

zoals de opstanding der doden of het Laatste Oordeel. Ook werk ik in dit tweede deel aan een overkoepelend beeld voor de christelijke toekomstverwachting, namelijk ‘in verwachting zijn’. In het slothoofdstuk breng ik deze verschillende lijnen weer samen tot één geheel.

Ik eindig graag met een woord van dank. Een boek schrijf je nooit alleen en vele anderen hebben direct of indirect het mogelijk gemaakt dat dit nu het licht ziet. Een aantal personen noem ik graag bij naam. Om te beginnen het Evangelisch College en in het bijzonder de directie, Jesse van Nes, Jan Kranendonk en in een eerder stadium Cees van Nes, voor het vertrouwen dat ze in mij hebben gesteld door mij ruimte te geven en in dit project te investeren. Ook dank ik alle collega’s daar voor hun belangstelling en interesse gedurende de jaren dat ik hieraan gewerkt heb. Speciaal noem ik in dit verband Metta Wierenga die al aanbood met het manuscript te helpen voordat er zelfs maar een letter op papier stond. Haar betrokkenheid, inhoudelijke feedback en commentaar waren een grote steun en bemoediging.

Ook enkele anderen hebben versies van het manuscript doorgenomen en voorzien van behulpzame kritiek: Christiaan Bakker, Laurens en Leanne van Lavieren en Bart van Nes. Mede dankzij hun eigen invalshoeken en inzichten, maar ook aanmoedigingen en gesprekken eromheen, is het resultaat er niet alleen veel beter op geworden, maar de weg erheen waardevoller en aangenamer.

Ook dank ik Jan Pool die mij aanmoedigde dit boek te gaan schrijven. Dat laatste zetje had ik nodig en bevestigde mij dat de tijd rijp was.

Alle mensen bij uitgeverij KokBoekencentrum die hebben meegeholpen rondom de publicatie dank ik voor hun inzet, enthousiasme en samenwerking. In het bijzonder Peter Gorter voor zijn waardevolle commentaar gedurende het proces.

Ten slotte dank ik Phillian, mijn vrouw. Haar geloof, liefde en steun waren er altijd en waren onmisbaar en hebben dit boek meer en dieper gestempeld dan in woorden uit te drukken is. Ik dank God dat wij samen toekomst hebben.

1

IN VERWACHTING

Johannes de Doper heeft me altijd geboeid. Hij heeft iets ongrijpbaars. Als het aan mij was geweest het script van de Bijbel te schrijven, was ik nooit op een figuur als Johannes gekomen. Toegegeven, ik zou wel op meer niet zijn gekomen, maar Johannes is en blijft een opvallende verschijning.¹ Misschien wel omdat hij niet zo gemakkelijk te plaatsen is. Voor nieuwtestamentische begrippen doet hij denken aan een profeet die op één of andere manier heeft weten te ontsnappen aan het Oude Testament. In zijn levensstijl, boodschap en voorkomen zou hij zo aan tafel kunnen schuiven bij Elia of Ezechiël. Tegelijk is hij bij aanvang van het Nieuwe Testament niet te missen. Alle evangelisten hebben ruimschoots aandacht voor hem bij de start van het verhaal dat uiteindelijk over Jezus gaat. Hij is het oude in een nieuw jasje, maar ook het nieuwe in een oude mantel. Wat doet hij daar? Wat is de 'logica' achter zijn bediening? Op het eerste gezicht lijkt hij niet heel nodig, maar hij krijgt desondanks een prominente plek.

De vier Evangeliën helpen om beter zicht te krijgen op de rol en betekenis van Johannes. Zonder uitzondering, en dus nadrukkelijk, wijzen ze op een profetie uit Jesaja: 'Baan voor de HEER een weg door de

¹ Dat is bepaald geen nieuwe gedachte, maar een met oude papieren. N.T. Wright stelt: 'John was clearly a figure of some importance and notoriety in the late 20s of the first century, a well known, puzzling and disturbing phenomenon' (1996:160).

woestijn, effen in de wildernis een pad voor onze God.' (Jes. 40:3).² Johannes moet begrepen worden in het licht van de voorbereiding op de komst van God. Daarom staat Johannes' bediening symbool voor het beslissende inzicht *dat er een verband bestaat tussen Gods komen en de verwachting van zijn volk*. Als het God niets had uitgemaakt hoe het volk eraan toe was bij zijn komst, had Johannes beter een ander beroep kunnen kiezen.

Het gereed zijn van het volk is voor de komst van de Messias wat een landingsbaan is voor een vliegtuig. Het één gaat niet buiten het andere om. Natuurlijk staat de Messias in het centrum, maar Johannes' voorbereidende werk 'teneinde voor de Here een weltoegerust volk te bereiden' (Luc. 1:17, NBG51; vgl. 7:27) vormt een onmisbare schakel in het grotere geheel.³

Johannes' prediking is als een ellips met twee brandpunten. Allereerst wijst hij op de identiteit van de Messias: 'Daar is het lam van God' (Joh. 1:29). Dit kenmerk wordt met name door het vierde evangelie naar voren gehaald.⁴ De andere evangelisten leggen sterker het accent op Johannes' oproep tot bekering. Hij spreekt tot het volk, hun levensstijl en roept hen op deze in overeenstemming te brengen met de wil van God. In het licht van deze boodschap begrijpen we het beste zijn doopbediening. Zijn doop, zo wordt herhaaldelijk verduidelijkt, is een doop van bekering.⁵

In het licht van het eerdergenoemde Jes. 40:3 en Johannes' optreden krijgt deze doop een duidelijk *op de toekomst gericht* karakter. De doop

2 Aangehaald in Mat. 3:3; Mar. 1:3; Luc. 3:4; Joh. 1:23.

3 Het nieuwtestamentisch onderzoek laat zien dat de bediening van Johannes groot en invloedrijk was onder de Joodse bevolking en een belangrijke context vormde voor het optreden van Jezus (Wright 1996:160v; Blomberg 1997:215-221). Merk ook de prominente rol van Johannes in het relaas van Jezus in Handelingen op (Hand. 1:5; 1:22; 10:37; 11:16; 13:24-25; vgl. 18:25; 19:3-4).

4 In lijn met de theologie van het boek en de strategie om zowel getuigen als tekenen ter ondersteuning van Jezus' identiteit aan te voeren (vgl. Joh. 20:30-31). Merk ook de nadruk op dat Johannes juist niet de Messias is. Alle aandacht gaat naar Jezus (1:19v; 3:25-30; vgl. Thielman 2005:150-170).

5 Mat. 3:11; Mar. 1:4; Luc. 3:3; Hand. 13:24; 19:4. Vgl. Blomberg over de accentverschillen (1997:218-9).

**‘Dit prachtige boek heeft mij helderheid
en inzicht, maar ook hoop en moed gegeven
in de verwarrende, onzekere en donkere tijd
waarin we leven.’**

— Jan Pool

De christelijke toekomstverwachting draait niet om toekomstplaatjes, maar om het leren verwachten van God. Te vaak is het gegaan over hoe we ons de toekomst voorstellen en te weinig over hoe we er naartoe leven. In zijn nieuwe boek *God verwachten* pleit Evert Leeflang daarom voor een theologie van het heden van de toekomst. Hoe zijn we als gelovigen onderweg in het spanningsveld tussen belofte en vervulling? Hoe ging men in de tijd van de Bijbel daarmee om? En tot welke praktijken inspireren toekomstperspectieven zoals wederkomst, opstanding der doden en Laatste Oordeel mensen in deze tijd? Dit boek biedt een hoopvolle zoektocht naar de waarde en betekenis van Gods toekomst voor vandaag.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 4026 1 • NUR 700

9 789043 540261